

zijn, of in de aanwezigheid van micro-organismen, of in de aanwezigheid van doode exsudaat-massa's, of eindelijk bij open wonden in aanraking met de lucht, met het verband, met toevallige verontreinigingen, enz. De indirecte celdeelingen, die men in de weefsels aantreft, waarin exsudatie en regeneratie een tijdlang ongestoord nevens elkaar bestaan, toonen onbetwistbaar aan, dat de endotheliën der ontstoken vaatwanden en de vaste cellen van het weefsel, in woeking verkeerden. Zij worden de hoofdbron voor het granulatie-weefsel, maar niet de uitsluitende bron, want ook uit de bloedvaten getreden cellen en migreerende cellen uit de omliggende woekerende weefsels sluiten zich bij haar aan. Aan de voortbrenging van het littekenweefsel nemen die bestanddeelen niet gelijkelijk deel. Het zijn ZIEGLER's eigen onderzoekingen, die hem tegengesteld aan zijn vroegere opvatting tot de overtuiging deden komen, dat slechts de afstammelingen van de vaste weefselcellen en van die geïmmigreerde elementen, welke uit de omringende woekerende weefsels herkomstig zijn, bindweefsel kunnen vormen. De zwerfcellen uit het bloed hebben dit vermogen niet, maar dragen hoogstens er toe bij, doordat zij, bij haar te gronde gaan, voedsel verschaffen aan de sterk woekerende elementen in haar naaste omgeving.

Het derde punt, dat ik in deze boekbeschouwing waag te vermelden, zijn de kapitels, die de parasitaire ziekteoorzaken behandelen. Daarvan is het eerste in deze zesde uitgave in een nieuw gewaad gestoken. Talloos zijn de toevoegingen, die hier moesten worden ingelascht. Geheele paragrafen vonden tusschen de oude een, soms breede, plaats. Zoo rijk is op dit gebied de oogst, die de laatste jaren ons brachten. Niettegenstaande alle beknoptheid, welke vooral in dit gedeelte met zorg is betracht, komt van den aanwas in blad-zijden, welke het werk onderging, sinds de 4de door de 6de uitgave vervangen werd, ongeveer de helft op deze hoofdstukken. Mag men er de afspiegeling in zien van hetgeen in onze dagen op het gebied der algemeene pathologie gewerkt wordt, dan zou men moeten onderstellen, dat de helft van de arbeidskracht der onderzoekers op dit onderwerp is gericht. Toch zou ik niet gaarne toegeven, dat het den stempel drukt op ons tijdperk. Juist wanneer het handboek, dat voor ons ligt, een getrouw journaal is van wat men heden ten dagen vorschert en naspoort, dan blijkt ten duidelijkste, dat men ja, rijke aanwinsten verwierf op het gebied der parasitaire ziekteoorzaken, maar dat datgene, wat het geheel doorademt, datgene, wat overal nieuwe gedachten wekte, veeleer de leer der karyomitose is. Vandaar dat in ons handboek aan de bacteriologie een bijzonder groot hoofdstuk werd gewijd, maar door het geheele werk verspreid, onder vele hoofdstukken, op tal van punten, de studie der indirecte celdeeling haren invloed doet gelden.

Utrecht, December 1889.

Dr. ZWAARDEMAKER.

Kamergymnastiek voor het mannelijk geslacht, naar het Hoogduitsch van Dr. E. ANGERSTEIN en ECKLER, door L. D. LABBERTÉ, Leeraar aan de Rijks-Kweekschool voor Onderwijzers te Maastricht. Met 41 in den tekst gedrukte figuren en een uitslaande plaat. Rotterdam, NIJGH en VAN DITMAR, 1889.

In denzelfden sierlijken vorm en omvang, en in gelijken netten grijslijnen

band, als het boven omschreven boekje, verscheen ook een *Kamergymnastiek voor het vrouwelijk geslacht*. De *Hausgymnastik für Gesunde und Kranke* van de bovengenoemde Duitsche schrijvers werd door den Heer LABBERTÉ als leidraad genomen voor het boekje: *Voor het mannelijk geslacht*; terwijl de *Hausgymnastik für Mädchen und Frauen* van dezelfde schrijvers de bouwstoffen leverde voor: *Het vrouwelijk geslacht*.

Het komt mij voor, dat de Heer LABBERTÉ een nuttig werk heeft verricht, op hetwelk ook in dit *Tijdschrift* de aandacht behoort te worden gevestigd; al is er geen aanleiding voor een ruimere beschouwing van den inhoud der beide boekjes, veel minder voor een critische ontleding. Deze laatste zou trouwens alleen op eenige taal- en correctie-fouten in het voorbericht van *Voor het mannelijk geslacht* hebben te wijzen; en twijfel kunnen motiveeren omtrent de beteekenis van de op blz. 83 (*Mannelijk geslacht*) en op blz. 91 (*Vrouwelijk geslacht*) beginnende afdeeling: „Over het gebruik der lichaams-oefeningen door zieken”. Daar de Heer LABBERTÉ herhaaldelijk, en ook in het begin dier afdeeling den raad geeft: „bij iedere ernstige storing der ge-„zondheid, of van den normalen bouw, eenen Arts te raadplegen, alvorens van „kamergymnastiek te gaan gebruik maken”, is het opgeven van eenige *bepaalde* bewegingen en groepen van bewegingen bij *bloedarmoede, storingen in de werking der onderbuiksorganen, zwaarlijvigheid, verkrommingen der wervelkolom,* enz. of reeds vooruitloopen op de voorschriften van den Arts, of een aanwijzing van niet groote beteekenis.

Deze opmerking doet echter aan de waarde der beide boekjes niets te kort. De Duitsche modellen beleefden reeds 10 uitgaven; en de Nederlandsche bewerkingen zullen zeker boven de bestaande leidraden verkozen worden. Er zijn redenen voor deze verwachting; want druk en figuren zijn duidelijk; de uitslaande plaat is uitnemend bewerkt, en geeft een instructief overzicht; en het afzonderlijk behandelen der kamergymnastiek voor het mannelijk en voor het vrouwelijk geslacht is iets nieuws, dat goedkeuring moet vinden, niet omdat het iets nieuws, maar omdat het nuttig is.

Dr. w. KOSTER.

I N G E Z O N D E N.

Geachte Redacteur!

Als replek op het ingezonden stukje van Dr. DOZY in n°. 5 van dit *Weekblad* het volgende.

Dr. DOZY schijnt mijn historische deductie van het wetsartikel van de wet van 1865, in verband met die van 1872, òf niet te hebben gelezen, òf niet te hebben begrepen.

Ik meen aangetoond te hebben, dat er in den loop der jaren deze toestand is geboren, dat, behoudens enkele uitzonderingen, het medisch publiek van Nederland slechts aangeeft de ziekten, bedoeld in Art. 1 der wet van 4 December 1872 (*Staatsblad* n°. 134). Eenige uitzonderingen noemde ik, bijv. dysen-